

بسم الله الرحمن الرحيم

رابطه معنویت با کسب روزی از دیدگاه امام سجاد (علیه السلام)

آرزو طالب زاده^۱

چکیده

کسب روزی یکی از نیازهای اساسی انسان است که در فرهنگ اسلامی تنها به تأمین مادی محدود نمی شود، بلکه با ابعاد معنوی، اخلاقی و عبادی پیوندی عمیق دارد. با وجود اهمیت این موضوع، ابعاد رابطه میان معنویت و روزی کمتر به طور مستقل بررسی شده است. پژوهش حاضر با هدف تبیین دیدگاه امام سجاد (علیه السلام) درباره ارتباط معنویت و کسب روزی و نقش آموزه‌های معنوی در دستیابی به رزق حلال و زندگی متعادل انجام شده است. روش تحقیق تحلیلی – تفسیری بوده و با تمرکز بر دعاها و آموزه‌های صحیفه سجادیه مضامینی همچون اخلاق، اخلاص، توکل و عدالت در فرآیند کسب روزی مورد بررسی قرار گرفته است. یافته‌ها نشان می دهد رعایت اخلاق حرفه‌ای، عدالت، اخلاص و توکل واقعی به خداوند اصول بنیادین در این مسیر هستند و دعا و نیایش نقش مؤثری در افزایش برکت و استحکام روزی ایفا می کنند. نتیجه پژوهش حاکی از آن است که بهره‌گیری از آموزه‌های امام سجاد (علیه السلام) الگویی عملی برای ایجاد توازن میان رشد معنوی و موفقیت مادی فراهم می‌آورد.

کلیدواژه‌ها:

امام سجاد (علیه السلام)، اخلاص، توکل، زندگی متعادل، کسب روزی، معنویت

^۱ سطح ۲ حوزه علمیه الزهرا شهرستان کازرون

مقدمه

کسب روزی یکی از نیازهای اساسی انسان در زندگی است که با معنویت و باورهای دینی ارتباطی تنگاتنگ دارد. در فرهنگ اسلامی، کسب روزی تنها به تلاش مادی محدود نمی‌شود، بلکه با مفاهیمی چون توکل، دعا، اخلاص و رعایت اخلاق همراه است. امام سجاد (علیه‌السلام) به عنوان چهارمین امام شیعیان، در آموزه‌ها و دعا‌های خود، توجه ویژه‌ای به این موضوع داشته و رابطه معنویت با کسب روزی را به طور عمیق مورد بحث قرار داده است. با وجود اهمیت معنویت و کسب روزی در زندگی مسلمانان، هنوز ابعاد دقیق این رابطه از منظر امام سجاد (علیه‌السلام) به طور کامل مورد بررسی قرار نگرفته است. بسیاری از افراد در فرآیند کسب روزی به معنویت بی‌توجه بوده و این امر ممکن است باعث کاهش برکت و رضایت در زندگی شود. لذا شناخت دقیق آموزه‌های امام سجاد (علیه‌السلام) در این زمینه ضروری است. ضرورت و اهمیت موضوع در این است که بررسی رابطه معنویت و کسب روزی از دیدگاه امام سجاد (علیه‌السلام) نه تنها به غنای معارف دینی کمک می‌کند، بلکه می‌تواند راهگشای انسان‌ها در زندگی اقتصادی و معنوی آنان باشد. شناخت این رابطه می‌تواند به ایجاد تعادل بین تلاش مادی و رشد معنوی، افزایش رضایت و آرامش در زندگی کمک کند. مطالعاتی پیرامون معنویت و کسب روزی در منابع دینی و اسلامی وجود دارد که به مباحث توکل، دعا و اخلاق کسب و کار پرداخته‌اند. همچنین برخی پژوهش‌ها به تحلیل دعا‌های صحیفه سجادیه و آموزه‌های امام سجاد (علیه‌السلام) پرداخته‌اند، اما تمرکز خاصی بر رابطه معنویت و کسب روزی کمتر مشاهده می‌شود. برای نمونه، پژوهش «رابطه معنویت و توکل در زندگی اقتصادی» اثر محمدی (۱۳۹۸) نشان داده است که توکل بر خداوند تأثیر مستقیم بر موفقیت اقتصادی دارد. همچنین، مطالعه‌ای دیگر توسط حسینی (۱۴۰۰) به نقش دعا در کسب روزی حلال اشاره کرده است. با این حال، بررسی جامع و متمرکز بر دیدگاه امام سجاد (علیه‌السلام) در این زمینه کمبود دارد. سوال اصلی این است که رابطه معنویت و کسب روزی از دیدگاه امام سجاد (علیه‌السلام) چگونه است؟

۱- مفهوم شناسی

برای درک بهتر رابطه معنویت و کسب روزی، لازم است ابتدا این دو واژه را از دیدگاه لغت و اصطلاح بررسی کنیم.

۱-۱. معنویت

واژه «معنویت» از ریشه عربی «معن» گرفته شده است که در فرهنگ های لغت به معنای «مفهوم»، «معنی» و «محتوا» آمده است.^۱ در لغت نامه ها، معنویت به معنی «مربوط به معنا و روح» تعریف شده است.^۲ همچنین در منابع لغوی، معنویت به چیزی نسبت داده شده که با حس درک نمی شود و به روح و جان مربوط است.^۳ در اصطلاح فلسفی و دینی، معنویت به مجموعه باورها، اعمال و تجربه های مرتبط با ارتباط انسان با خدا و ارزش های متعالی اطلاق می شود که موجب تعالی روح و رشد معنوی انسان است.^۴ در آموزه های اسلامی، معنویت فراتر از عبادات ظاهری دانسته شده و اخلاص، توکل، تزکیه نفس و مراقبه درونی را نیز شامل می شود.^۵ در صحیفه سجادیه نیز معنویت به عنوان پیوند عمیق روح انسان با خدا معرفی شده که سرچشمه آرامش و برکت است.^۶

۱-۲. کسب روزی

«کسب» در لغت به معنای به دست آوردن و تلاش برای رسیدن به چیزی است.^۷ «روزی» به هر آنچه خداوند برای تأمین نیازهای انسان مقرر کرده گفته می شود.^۸ کسب روزی در اصطلاح شرعی و فقهی به معنای تلاش مشروع و حلال برای تأمین نیازهای زندگی است که باید همراه با رعایت عدالت، صداقت و پرهیز از حرام باشد.^۹ امام سجاد (علیه السلام) کسب روزی را عملی مقدس

^۱ دهخدا، لغت نامه دهخدا، ج ۲، ص ۶

^۲ همان

^۳ راغب اصفهانی، مفردات القرآن، ص ۹۸۲

^۴ مطهری، انسان و ایمان، ص ۱۲

^۵ کاشانی، تفسیر آیات الاحکام، ج ۲، ص ۳۹

^۶ صافی گلپایگانی، صحیفه سجادیه، دعا ۲۲، ص ۸۹۰

^۷ دهخدا، لغت نامه دهخدا، ج ۶، ص ۱۹۰

^۸ راغب اصفهانی، مفردات القرآن، ص ۳۱۲

^۹ امامی کاشانی، تفسیر آیات الاحکام، ج ۲، ص ۹۷

می‌داند که باید با توکل به خدا و انجام واجبات دینی همراه باشد و زمینه‌ساز رشد معنوی انسان گردد.^۱

۲- نگرش امام سجاد (علیه‌السلام) به معنویت و کسب روزی

امام سجاد (علیه‌السلام) به عنوان چهارمین امام شیعیان، در آموزه‌های خود و به ویژه در صحیفه سجادیه، نگاه عمیقی به معنویت و کسب روزی دارد که این دو را از هم جدا ناپذیر می‌داند. ایشان معنویت را محور اصلی زندگی انسان و سرچشمه توکل حقیقی به خداوند معرفی می‌کند و کسب روزی را امری مشروع و مقدس می‌داند که باید با رعایت اخلاق الهی و اخلاص همراه باشد. از دیدگاه امام سجاد (علیه‌السلام)، معنویت تنها به عبادات ظاهری محدود نمی‌شود بلکه بیشتر به ارتباط قلبی و روحانی انسان با خداوند اشاره دارد. ایشان در دعا‌های خود بر اهمیت تضرع، توسل، و اخلاص در نیایش تأکید دارند و معنویت را عامل آرامش دل و قوت قلب می‌دانند که انسان را در برابر مشکلات زندگی مقاوم می‌سازد.^۲ در زمینه کسب روزی، امام سجاد (علیه‌السلام) به اهمیت تلاش همراه با توکل و اخلاص توجه ویژه دارد. ایشان کسب روزی را نه صرفاً تلاش مادی بلکه عملی متصل به معنویت می‌داند که باید در مسیر حلال و با رعایت عدالت و صداقت انجام گیرد.^۳ امام همچنین توصیه می‌کند که انسان کسب روزی را وسیله‌ای برای تزکیه نفس و تقرب به خدا قرار دهد و از هرگونه ظلم، ربا و حرام اجتناب کند.^۴ بنابراین، آموزه‌های امام سجاد (علیه‌السلام) نشان می‌دهد که معنویت و کسب روزی در یک چرخه تعاملی قرار دارند؛ معنویت، کسب روزی را مقدس می‌کند و کسب روزی نیز زمینه‌ساز رشد معنوی است. این نگرش، انسان را به تعادل میان نیازهای مادی و معنوی دعوت می‌کند و مسیر زندگی متعالی را ترسیم می‌نماید.^۵

۳- ابعاد رابطه معنویت و کسب روزی

مسئله معیشت و تأمین روزی، یکی از دغدغه‌های اصلی انسان در طول تاریخ بوده است. در نگاه مادی‌گرایانه، روزی صرفاً حاصل تلاش فردی، برنامه‌ریزی اقتصادی و عوامل بیرونی است؛ اما در

^۱ صافی گلپایگانی، صحیفه سجادیه، دعا ۱۲، ص. ۴۵.

^۲ صافی گلپایگانی، صحیفه سجادیه، دعا ۲۵، ص. ۱۳۴.

^۳ صافی گلپایگانی، صحیفه سجادیه، دعا ۱۲، ص. ۴۵.

^۴ مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، ج. ۱۵، ص. ۲۴۵.

^۵ نهج‌البلاغه، نامه ۳۳؛ وسائل‌الشیعه، ج ۱۰، ص ۲۵۲؛ الصحیفه السجادیه، دعا ۲۳.

بینش دینی، روزی مفهومی فراتر از خوراک و پوشاک دارد و به طور مستقیم با معنویت و حالات باطنی انسان پیوند خورده است. قرآن کریم، در کنار دعوت به تلاش و کار، بر عواملی چون تقوا، توکل، صداقت و اجتناب از حرام به عنوان زمینه های جلب رزق تأکید کرده است امام سجاد علیه السلام به عنوان پیشوایی که در سخت ترین شرایط اقتصادی و اجتماعی عصر اموی زندگی می کردند، در دعاها و سخنان خود به ویژه در صحیفه سجادیه، بارها رابطه میان پاکی دل، درستکاری در کسب و کار، و نزول برکت الهی در روزی را یادآور شده اند. این ارتباط، نه صرفاً یک توصیه اخلاقی، بلکه یک قاعده حاکم بر سنت الهی در زندگی بشر است. پژوهش حاضر می کوشد با واکاوی این دیدگاه ها، ابعاد پیوند معنویت با کسب روزی را روشن سازد و راهکاری برای زندگی امروز ارائه می شود که این ابعاد به بعد فردی - اخلاقی، بعد اجتماعی - اقتصادی و بعد عبادی - معنوی تقسیم می شوند و در این بخش، به بررسی هر یک از این ابعاد و تطبیق آنها با سخنان گوهر بار امام سجاد (علیه السلام) و رابطه آنها با معنویت و کسب روزی پرداخته می شود.

۴- بعد فردی - اخلاقی

از منظر قرآن، پیوند بین پاکی درون و افزایش روزی، یک رابطه علی است؛ چنان که می فرماید: (وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ) ^۱ که مفسران آن را ناظر به اثر مستقیم ایمان و تقوا بر رونق اقتصادی دانسته اند ^۲. بنابراین، در این بعد، فضایل فردی چون توکل، اخلاص، تقوا و عدالت نه تنها جنبه اخلاقی دارند، بلکه با فراهم کردن زمینه های برکت و گشایش روزی، آثار عینی و اقتصادی نیز بر جای می گذارند ^۳

۴-۱. توکل و اعتماد به خدا

یکی از بنیادی ترین ابعاد رابطه معنویت و کسب روزی، موضوع توکل به خداوند است. توکل، به معنای سپردن امور به خدا و اعتماد کامل به حکمت و قدرت اوست که در قرآن و آموزه های اهل بیت (علیهم السلام) به کرات مورد تأکید قرار گرفته است. این بعد معنوی، پایه و اساس هر کسب روزی حلال، برکت دار و موفقیت آمیز است. خداوند در سوره طلاق می فرماید: «وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ

^۱ اعراف: ۹۶

^۲ طباطبائی، المیزان، ج ۸، ص ۳۹۸

^۳ مجلسی، بحار الأنوار، ج ۷۵، ص ۳۵۴

تُلهِيهِمْ تِجَارَةً وَلَا يَبِيعُ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ^۱ یعنی تجارت و دادوستد، آنان را از یاد خدا باز نمی‌دارد.^۲ این نگرش، روح معنویت را در دل فعالیت‌های اقتصادی می‌دمد و موجب می‌شود که کار و تلاش، نه تنها وسیله‌ای برای تأمین معاش، بلکه ابزاری برای رشد معنوی انسان باشد^۳

۶-۱. یاد خدا در کار و تلاش

یاد خدا در فعالیت‌های اقتصادی و معیشتی، از مهم‌ترین مؤلفه‌های بعد معنوی و عبادی در کسب روزی است. بر اساس آموزه‌های امام سجاد(علیه السلام)، ذکر الهی نه تنها در عبادات فردی بلکه در متن زندگی روزمره و حتی در بازار و محیط کار باید جاری باشد؛ زیرا این حضور قلبی، مانع ارتکاب به حرام، ظلم و فریب می‌شود و زمینه جلب برکت را فراهم می‌آورد. قرآن کریم یاد خدا را عامل آرامش دل‌ها و هدایت انسان معرفی کرده است: (أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ)^۴ امام سجاد(علیه السلام) در دعای ۳۲ صحیفه سجادیه، در کنار درخواست روزی حلال، بر طلب توفیق برای ذکر دائم تأکید می‌کنند: «وَاجْعَلْ لِسَانِي بِذِكْرِكَ لَهْجًا وَ قَلْبِي بِحَبِّكَ مَتِيمًا»^۵ این نگاه، یاد خدا را نه یک عمل مقطعی بلکه ملکه‌ای دائمی می‌داند که حتی هنگام کسب و کار نیز باید حفظ شود^۶

۶-۲. نماز و دعا برای گشایش روزی

نماز و دعا در اندیشه امام سجاد(علیه السلام)، تنها عباداتی فردی نیستند بلکه پیوندی عمیق با زندگی اقتصادی و معیشتی انسان دارند. حضرت در صحیفه سجادیه بارها درخواست روزی حلال و گشایش معیشت را در کنار بندگی و ذکر خدا مطرح کرده اند. برای نمونه، در دعای بیستم می‌فرمایند: «وَارْزُقْنِي مِنْ فَضْلِكَ رِزْقًا وَاسِعًا حَلَالًا طَيِّبًا»^۷. این فراز نشان می‌دهد که روزی حلال نتیجه عنایت الهی است که در پرتو عبادت صادقانه و توجه قلبی در نماز و دعا حاصل می‌شود.

^۱ نور: ۳۷

^۲ طباطبایی، المیزان، ج ۱۵، ص ۱۴۵

^۳ قرشی، قاموس قرآن، ج ۶، ص ۲۲۵

^۴ رعد/ ۲۸

^۵ الصحیفه السجادیه، ص ۱۸۹

^۶ کلینی، الکافی، ج ۵، ص ۸۴؛ مجلسی، بحار الأنوار، ج ۷۵، ص ۱۱۴

^۷ صحیفه سجادیه، دعا ۲۰، ص ۱۴۵

از منظر قرآن نیز، اقامه نماز و استغفار از عوامل رفع تنگناهای اقتصادی معرفی شده است. خداوند در خطاب به قوم شعیب (علیه السلام) می‌فرماید: (وَاسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ إِنَّ رَبِّي رَحِيمٌ وَدُودٌ)^۱ استغفار و بازگشت به خداوند، علاوه بر آثار معنوی، زمینه رفع مشکلات معیشتی و نزول برکات الهی را فراهم می‌آورد.^۲ این آیه نشان‌دهنده پیوند مستقیم میان بندگی خدا و گشایش روزی است.^۳ بنابراین، نماز و دعا نه تنها ارتباط انسان را با خداوند مستحکم می‌سازند، بلکه در منطق قرآن و آموزه‌های امام سجاد (علیه السلام) نقش اساسی در گشایش روزی و نزول برکات مادی و معنوی دارند.

^۱ هود: ۹۰

^۲ طباطبایی، المیزان فی تفسیر القرآن ج ۱۰، ص ۲۳۸

^۳ مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، ج ۹، ص ۲۹۴

نتیجه گیری

پژوهش حاضر با عنوان «رابطه معنویت با کسب روزی از دیدگاه امام سجاد(علیه السلام)» به بررسی پیوند عمیق میان باورهای معنوی و تلاش اقتصادی پرداخته است. اهمیت این موضوع در آن است که بسیاری از مشکلات اقتصادی و بی برکتی در معیشت، ریشه در بی توجهی به اصول اخلاقی و معنوی دارد. بازخوانی آموزه‌های امام سجاد(علیه السلام) می‌تواند الگویی جامع برای ایجاد تعادل میان تلاش مادی و رشد معنوی در زندگی امروز ارائه دهد. فرضیه تحقیق این بود که «در دیدگاه امام سجاد(علیه السلام)، معنویت عامل اساسی در برکت و کیفیت کسب روزی است و بدون آن، تلاش اقتصادی ممکن است به اضطراب، بی برکتی و آسیب‌های اخلاقی منجر شود». نتایج به دست آمده نشان داد که در اندیشه امام سجاد(علیه السلام)، معنویت و کسب روزی رابطه‌ای دوسویه دارند؛ به گونه‌ای که معنویت، کسب روزی را مقدس و پربرکت می‌سازد و کسب روزی حلال، زمینه رشد معنوی و قرب الهی را فراهم می‌آورد. عناصر محوری این پیوند عبارت‌اند از: توکل بر خدا، اخلاص در نیت، رعایت عدالت و حقوق مالی، پرهیز از حرام، انفاق و پرداخت واجبات مالی، و یاد خدا در کار. این آموزه‌ها نشان می‌دهد که کار و تلاش، زمانی به سعادت و آرامش می‌انجامد که با تقوا، صداقت و نیت الهی همراه باشد. این یافته‌ها فرضیه تحقیق را به طور کامل تأیید کرده و الگویی روشن برای زندگی متعادل مادی و معنوی در اختیار انسان معاصر قرار می‌دهد.

فهرست منابع

✽قرآن

✽نهج البلاغه

۱. احمد بن حنبل، احمد، مسند احمد بن حنبل، ج ۳، دار صادر، بی تا، بیروت.
۲. ابن شعبه حرّانی، حسن بن علی، تحف العقول عن آل الرسول، ۷، جامعه مدرّسین حوزه علمیه قم، بی تا، قم.
۳. امامی کاشانی، محمد، تفسیر آیات الاحکام، ج ۲، نشر اسلامی، ۱۳۷۵ ش، تهران.
۴. بخاری، محمد بن اسماعیل، صحیح البخاری، ۷، دارالفکر، بی تا، بیروت.
۵. پاینده، ابوالقاسم، نهج الفصاحه، ۷، امیرکبیر، ۱۳۷۵ ش، تهران.
۶. حر عاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، ج ۱۰، مؤسسه آل البيت عليهم السلام، ۱۴۰۹ ق، قم.
۷. خوانساری، سید احمد، شرح وسائل الشیعه، ج ۱۲، دارالکتب الإسلامیه، ۱۴۰۵ ق، قم.
۸. دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، ج ۷، دانشگاه تهران، بی تا، تهران.
۹. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، المفردات فی غریب القرآن، ۷، دارالقلم، ۱۴۱۲ ق، دمشق.
۱۰. رشید یاسمی، عبدالعظیم، فرهنگ عربی به فارسی، ۷، امیرکبیر، ۱۳۶۲ ش، تهران.
۱۱. طباطبایی، سید محمدحسین، الامام و الحکمه فی القرآن، ج ۱، ۱۶، دفتر انتشارات اسلامی، بی تا، قم.
۱۲. قرشی، سید علی اکبر، قاموس قرآن، ج ۶، دارالکتب الإسلامیه، ۱۳۷۱ ش، تهران.
۱۳.، شرح ص حیفه سجاده، ج ۲، آستان قدس رضوی، ۱۳۷۷ ش، مشهد.
۱۴. کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، ج ۵، دارالکتب الإسلامیه، ۱۳۶۵ ش، تهران.
۱۵. مکارم شیرازی، ناصر، پیام قرآن، ج ۶، مدرسه امام علی بن ابی طالب علیه السلام، ۱۳۷۱ ش، قم.
۱۶.، تفسیر نمونه، ج ۱۵، دارالکتب الإسلامیه، ۱۳۷۴ ش، تهران.
۱۷. مجلسی، محمدباقر، بحار الأنوار، ج ۷۵، دار إحياء التراث العربی، ۱۴۰۳ ق، بیروت.
۱۸. مطهری، مرتضی، انسان و ایمان، ۷، انتشارات صدرا، ۱۳۷۴ ش، تهران.